

УДК 327:341.214(494)

<https://doi.org/10.23939/shv2022.02.023>

**НЕЙТРАЛІТЕТ ШВЕЙЦАРІЇ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ
ВИКЛИКІВ: РЕАЛІСТИЧНИЙ, НЕОЛІБЕРАЛЬНИЙ
ТА КОНСТРУКТИВІСТСЬКИЙ ПІДХОДИ**
(науково-дослідна стаття)

Леся Дорош

Національний університет “Львівська політехніка”

Researcher ID R-1453-2017

Author ID 57203322074

lesia.o.dorosh@lpnu.ua

(Отримано: 28.08.2022. Прийнято: 02.10.2022)

© Дорош Л., 2022

Проаналізовано, як наприкінці XX – на початку XXI ст. разом зі зміною міжнародної системи відносин змінюється розуміння концепції нейтралітету європейських держав та її реалізація у зовнішньополітичних стратегіях. Наголошено, що цікавим випадком дійсно нейтральної країни є Швейцарія, зовнішньополітична поведінка якої є викликом негативним очікуванням спостерігачів щодо песимістичних перспектив нейтралітету як варіанту реалізації курсу зовнішньої політики. Досліджено нейтралітет Швейцарії з точки зору трьох концептуальних підходів до розуміння нейтралітету: реалістичного, неоліберального та конструктивістського. Зазначено, що в контексті реалізму Швейцарія давно усвідомлювала свій статус як “малої” держави і, відповідно, використовувала власний нейтралітет як важливий засіб самозбереження на території, оточеній “великими” державами. З неоліберальної ж точки зору, ключовою тенденцією на сьогодні є збільшення уваги Швейцарії до дво- та багатосторонньої оборонної співпраці. З позиції конструктивізму нейтралітет є важливим “символом” спільної ідентичності різноманітного населення Швейцарії. Відтак зроблено висновок, що Швейцарія змогла зберегти суперечливу зовнішню політику нейтралітету, наголошуючи нею на своїй національній ідентичності та незалежності, водночас виграючи від економічної взаємозалежності, яку нейтралітет цієї держави дає змогу їй розвивати і поглиблювати.

Ключові слова: Швейцарія, нейтралітет, міжнародна безпека, реалізм, неолібералізм, конструктивізм.

**NEUTRALITY OF SWITZERLAND IN THE LIGHT OF THE CONTEMPORARY SECURITY
CHALLENGES: REALISTIC, NEOLIBERAL AND CONSTRUCTIVE APPROACHES**
(Research Article)

Lesia Dorosh

Lviv Polytechnic National University

Researcher ID R-1453-2017

Author ID 57203322074

lesia.o.dorosh@lpnu.ua

(Received: 28.08.2022. Accepted: 02.10.2022)

In the article, the author analyzes how the understanding of the concept of neutrality of European states and its implementation in their foreign policy strategies changes at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries,

along with the change in the international system of relations. The interesting case of a truly neutral country is Switzerland, whose foreign policy behavior is a challenge to the negative expectations of observers regarding the pessimistic prospects of neutrality as an option for the implementation of the foreign policy course. In this article, the author considers the neutrality of Switzerland from the point of view of three conceptual approaches to the understanding of neutrality: realist, neoliberal and constructivist. From the point of view of realism, Switzerland has long been aware of its status as a “small” state and, respectively, uses it as an important mean of self-preservation in a territory surrounded by “big” states. From a neoliberal point of view, the key trend today is Switzerland’s increasing attention to bilateral and multilateral defense cooperation. From the stand point of constructivism, neutrality is an important “symbol” of the common identity of the diverse population of Switzerland. Therefore, the author concludes that Switzerland was able to maintain a controversial foreign policy of neutrality, emphasizing its national identity and independence, while at the same time benefiting from international economic interdependence. Switzerland’s neutrality allows it to develop and deepen international economic relations very well.

Key words: *Switzerland, neutrality, international security, realism, neoliberalism, constructivism.*

Еволюція міжнародної системи наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. змінила розуміння концепції нейтралітету та її втілення у зовнішньополітичних стратегіях держав Європи, тоді як збройна агресія Російської Федерації проти України (гібридна – від 20 лютого 2014 р. і повномасштабна – від 24 лютого 2022 р.) підштовхнула окремі з них (Швецію, Фінляндію) відмовитись від цього статусу взагалі, щоби більше – приєднатись до НАТО як системи колективної безпеки держав Заходу, їх північноатлантичного сегменту. Решта ж нейтральних держав Європи (Швейцарія, Ліхтенштейн, Ватикан тощо) постали перед необхідністю ефективно реагувати на ці виклики, зокрема трансформуючи свою політику нейтралітету чи відмовляючись від неї для того, щоб ефективно захищати свої національні інтереси в міжнародному середовищі, яке ускладнилось і кардинально змінилось на сучасному етапі.

На сьогодні поняття “нейтралітет” європейськими політиками та активістами інтерпретується по-різному, залежно від їх переконань та зовнішньополітичних ідей. Немає єдиної методологічної позиції щодо нейтралітету і серед дослідників. Так, окремі з них наголошують на тому, що переважно негативне ставлення політичних еліт та населення до нейтралітету та/або позаблоковості держав в останні десятиліття сформувалось через поширену переконаність у тому, що нейтралітет держав “застарів” на тлі переваг, які цим державам приносить їх інтеграція в регіональні та/або глобальні міжурядові структури (як формальні, так і неформальні). У світі після Холодної війни представники одних держав вважають, що їм слід відмовитись від нейтрального статусу як непотрібного, який гальмує їх (держав) співпрацю з рештою міжнародного співтовариства. Інші ж вважають, що поняття нейтралітету та його значення еволюціонували від суто юридичної концепції до ширшої – політичної, яка замість дихотомії “нейтралітет – членство у міжнародних організаціях” (до прикладу, таких як ЄС) допускає дво- і, навіть, багатозначність трактувань [Morris, White 2011]. Через ці причини

окремі дослідники зазначають, що на сьогодні лише Швейцарія залишається дійсно “нейтральною” державою в класичному розумінні цього терміна [Käser 2020]. Ця країна зараз є цікавим емпіричним випадком, який кидає виклик песимістичним очікуванням теоретиків і практиків щодо того, що нейтральний курс зовнішньої політики для держави застарілий у сучасних міжнародних умовах [Morris, White 2011].

У будь-якому випадку відхід сучасних європейських держав, зокрема Швейцарії, і від практичного втілення концепції нейтралітету, і від її “класичного” розуміння зумовлений невинними змінами умов їх міжнародного середовища, що й зумовило трансформацію і цієї концепції, і відповідної їй практики. Отож, зміни універсальної концепції нейтралітету та особливості його втілення у курсі зовнішньої політики різних держав привертають увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених як предмет їх досліджень. Підтвердженням надзвичайного зацікавлення науковців феноменом права і політики нейтралітету та його форм, передумов та причин його формування та трансформації у зовнішній політиці європейських держав, зокрема нейтралітету Швейцарії, є дослідження західних [Käser 2020; Morris, White 2011] та вітчизняних науковців [Dyrda 2015; Erdniieva 2014; Rudnitskyi, Hrytsai, Holopatiuk, Horbatiuk 2013]. Так, питання взаємодії нейтральних та/або позаблокових держав Європи із міжнародними урядовими організаціями різного рівня, зокрема із ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО, всебічно розкрито фінськими авторами у монографії за редакцією Х. Ойанен (Ojanen 2003).

Серед інших джерел, що стали основою цієї розвідки, необхідно виокремити Конституцію Швейцарії (зокрема, ст. 173 та 185 Конституції Швейцарської Конфедерації [Federal Constitution of the Swiss Confederation 2021], а також матеріали, які стосуються комплексного аналізу історичних та сучасних проявів нейтралітету цієї держави [Ammann, Schaufelberger 2021; Bondolfi, Kamel 2021; Goetschel 1999; Pauchard 2015; Petrov 2019].

У цій розвідці ми проаналізуємо нейтралітет Швейцарії з точки зору трьох виділених дослідниками К. Моріс та Т. Вайтом (2011) концептуальних підходів до розуміння нейтралітету: 1) реалістичного (реалісти трактують нейтралітет як “раціональний розрахунок інтересів маленької держави в недружньому [до неї] середовищі [з точки зору можливостей здійснення їй] самопомоги” та на цій основі припускають, що нейтральні держави раціонально розраховують, що досягати таких їх національних цілей, як виживання, краще допомагає їх неучасть у конфліктах інших держав, аніж участь у війнах на чиемусь боці); 2) неоліберального (прихильники якого стверджують, що держава “вибирає [собі зовнішній] нейтралітет на основі [дії її] внутрішніх чинників чи міжнародних нормативних міркувань” і [цим] “сприяє міжнародним інституціям, які створюють колективну безпеку, безпосередньо або безпосередньо підвищуючи власну безпеку [в рамках та/або завдяки] нейтралітету”); 3) конструктивістського (прихильники якого наголошують, що кожна держава розвиває власний унікальний тип нейтралітету з огляду на її історію та ідентичність. Тому конструктивісти беруть до уваги такі внутрішні чинники його формування в певній державі, що впливають з її історії та ідентичності, і цим зумовлюють для неї його значення та тип нейтральної зовнішньої політики в конкретному міжнародному контексті). Відтак **мета цієї розвідки** полягає у з’ясуванні особливостей реалізації курсу нейтральної зовнішньої політики Швейцарії крізь призму реалістичного, неоліберального та конструктивістського підходів.

* * *

Слово “нейтралітет” походить від нім. “*Neutralität*”, що, своєю чергою, походить від латин. “*neuter*”, в перекладі – “ні той, ні інший” [Barash, Yizhak, Mernikov, Shevtsov 2002]. Відповідно до його класичного визначення, нейтралітет – це особливий міжнародно-правовий статус та відповідний йому курс зовнішньої політики держави, що передбачає її відмову від участі у війні між іншими країнами, не надання нею військової допомоги сторонам військового конфлікту, а також неучасть у будь-яких воєнних блоках і союзах у мирний час [Rudnitskyi, Hrytsai, Holopatiuk, Horbatiuk 2013].

Прикладом такої політики є сучасна політика безпеки і оборони Швейцарії, викладена у Доповіді про безпекову політику Швейцарії її Федеральної ради Федеральним зборам під назвою “Безпека через співробітництво” 2011 р. Ця концепція, розроблена Федеральною радою ще 1993 р., відводить визначальну роль у забезпеченні безпеки Конфедерації

військовому співробітництву Берна з міжнародними безпековими структурами [Shveitser 2009]. Причина її появи в тому, що після закінчення Холодної війни пасивний курс зовнішньої політики Швейцарії та її практика неприєднання, зумовлені нейтральним статусом цієї держави, вже не забезпечують необхідний їй захист від новітніх загроз. Відповідно, для забезпечення її безпеки недостатньо лише дій Конфедерації за кордоном як окремої нації – необхідна їй участь у міжнародній кооперації, зокрема спільних діях держав Європи [White Paper on Neutrality. Annex to the Report on Swiss Foreign Policy for the Nineties of 29 November 1993, 1993]. Через це уже 1993 р. у доповіді “Про нейтралітет” Федеральна рада заявила про те, що її традиційна формула “безпека через нейтралітет і незалежність” має змінитись іншою, а саме: “безпека через співпрацю”, оскільки сам по собі нейтралітет не може захистити цю країну від таких новітніх небезпек, як тероризм, організована злочинність і руйнування довкілля [Käser 2020]. Так, Федеральна рада Швейцарії надала великого значення участі Конфедерації у спільних заходах міжнародної спільноти з попередження ризиків сучасності та боротьби з ними і забезпеченню миру у світі. Однак за десять днів до терактів 11 вересня 2001 р. у США набули чинності зміни до військового закону, який регулював участь Швейцарії у миротворчих операціях ООН і ОБСЄ та створив підґрунтя для озброєння швейцарських миротворчих сил за кордоном для забезпечення їх самозахисту [Käser 2020].

У світлі останніх подій (починаючи від агресії Росії проти України у 2014 р.) Швейцарія сформувала бачення свого курсу зовнішньої політики на період до 2028 р. (Доктрина Ігнаціо Кассіса). Характерною її ознакою є, зокрема, розуміння зовнішньополітичного курсу Конфедерації як пакету заходів щодо “захисту та просування [її] національних інтересів”. У цьому контексті сприймається і нейтралітет цієї країни; серед традиційних аспектів якого знову згадується тривалий час замовчуваний його вимір: виживання “малої” держави на міжнародній арені залежить від того, наскільки дієвим є міжнародно-правовий режим. Адже сила “малої” держави та запорука її безпеки – у дієвості міжнародного права [Petrov 2019].

У межах *реалістичного підходу* варто відзначити, що Швейцарська Конфедерація дотримувалась строго нейтралітету дуже довго. Швейцарці давно усвідомлювали статус своєї держави як “малої” і, з огляду на це, розглядали свій нейтралітет як важливий засіб самозбереження в умовах “оточення” Конфедерації “великими” державами. Нейтралітет став фактором, завдяки якому ця країна не тільки уникала того чи іншого конфлікту, але й мала змогу надавати

його учасникам свої “добрі послуги” (посередництво та арбітраж). У результаті цього післявоєнний період (доба Холодної війни) був “золотим віком” швейцарського нейтралітету [Pauchard 2015]. Через це під час Холодної війни Конфедерація – єдина з держав Землі – залишилась осторонь ООН. Проте, враховуючи численні конфлікти, які почались (чи відновились) після краху біполярної системи, та усвідомлюючи можливий негативний вплив цих процесів на Швейцарію, її уряд та громадяни дійшли висновку про те, що її “жорсткий” нейтралітет більше не відповідатиме інтересам цієї держави [Ojanen 2003]. Тому 2002 р., згідно з рішенням другого референдуму щодо вступу в ООН (перший пройшов 1986 р. і засвідчив недостатню підтримку вступу до цієї організації швейцарцями), Швейцарія подала заявку на вступ в ООН, а пізніше – стала її повноправним членом [Dyrda 2015]. Після цього участю в міжнародних операціях під егідою Організації Об’єднаних Націй Швейцарська Конфедерація засвідчила бажання та спроможність активно діяти на міжнародній арені, не зважаючи на свій нейтральний статус [Erdniieva 2014].

З позиції *неоліберального підходу*, для Швейцарії ключовою тенденцією на сьогодні є збільшення її уваги до дво- та багатосторонньої співпраці. Нейтральний статус цієї держави успішно поєднується з її участю в ООН та ОБСЄ і, відповідно, в їхніх місіях та операціях, зі співпрацею в рамках міжнародних програм НАТО, роллю міжнародного посередника і увагою до гуманітарних питань. Водночас, незважаючи на привабливість для Швейцарії інтеграційних проєктів у Європі, саме її нейтралітет перешкоджає їй приєднатися до ЄС та/або погодитися на поглиблення співпраці з ним, що загрожує її історично сформованій нейтральній зовнішній політиці [Morris, White 2011]. У межах цього підходу варто враховувати й те, що жваві дискусії серед політиків та громадськості про нейтралітет країни тривають у світлі того, що 2020 р. Швейцарія запропонувала свою кандидатуру на місце непостійного члена Ради Безпеки ООН, участь у якій давала їй змогу тимчасово розширити свої можливості впливу на глобальній арені і стати впливовішим гравцем [Bondolfi, Kamel 2021]. Кандидатуру Швейцарії в РБ ООН було представлено під девізом “A Plus for Peace”. Водночас 2020 р. керівництво Конфедерації вважало, що місце непостійного члена Ради Безпеки дасть змогу їй активніше просувати свої зовнішньополітичні інтереси, задіявши для цього всі її найсильніші дипломатичні переваги, включаючи внесок Берна у миротворчість та зміцнення глобальної безпеки [Swiss Candidacy for UN Security Council Moves Ahead 2020]. Л. Гьотчель, директор “Swisspeace” (Берн), стверджував, що

“Швейцарія має проводити самостійну політику, націлену на протидію причинам воєнних конфліктів та на розвиток потенціалу послідовної миротворчості. Сюди також належать і активні послуги у галузі кризового посередництва”. Глава Місії Швейцарії при ООН у Нью Йорку П. Берісвіль вважає, що Берн не може постійно ухилятися від гострих проблем глобального порядку денного, а тому має чіткіше артикулювати свою думку щодо них. “У разі порушень міжнародного права Швейцарія перестане бути нейтральною”, – висловлював свою думку досвідчений швейцарський дипломат [Ammann, Schaufelberger 2021].

Важливо також додати, що швейцарці взяли на себе виконання функції кризової дипломатії після агресії Росії в Україні у 2014 р. Так, у 2015 р. швейцарський посол Х. Тальявіні виконувала функції посла з особливих доручень ОБСЄ у рамках Мінського процесу. Швейцарський дипломат Т. Фріш організував обмін полоненими між Україною та проросійськими сепаратистами. До кінця 2017 р. – початку 2018 р. швейцарські представники відігравали важливі оперативні ролі в цивільній місії ОБСЄ в Україні [Ukraine is a Long-Term Priority of Switzerland’s Foreign Policy 2019].

З позиції *конструктивістського підходу*, нейтралітет є символом спільної ідентичності багатонаціональної Швейцарії. У цьому контексті важливе твердження конструктивістів про те, що нейтралітет стає національним символом та/чи емблемою ідентичності, яка пов’язує її носіїв – громадян із власною державою. Як мала держава з різноманітним населенням, до якої належать регіони, що розмовляють французькою, німецькою та італійською мовами, нейтралітет став не тільки засобом захисту малої нації, але й надав населенню, яке не має спільної історії та походження, можливість об’єднати їх як націю [Morris, White 2011]. Швейцарці не поспішають відмовлятися від усталених механізмів здійснення зовнішньої політики своєї держави і продовжують наголошувати на їх першочерговості. Як політичні еліти, так і громадськість вбачають у нейтральному статусі своєї держави ключовий принцип її зовнішньої політики, достатньо ефективний, аби гарантувати безпеку країни та її мешканців. Нейтралітет залишається одним із найважливіших аспектів їх національної ідентичності [Goetschel 1999].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що в контексті останніх глобальних трансформацій, зокрема і повномасштабної агресії Росії проти України, питання збереження нейтралітету та/або позаблоковості активізувало внутрішньополітичні дебати у нейтральних державах Європи, які, у випадку таких держав, як Фінляндія та Швеція, завершилися їх від-

мовою від такого статусу. Втім, для такої держави, як Швейцарія, її нейтралітет є курсом зовнішньої політики, який має тривалу історію та розроблений у відповідь на силову політику в європейській підсистемі міжнародної системи як альтернативний спосіб збереження її суверенітету в цих умовах. Розглядаючи нейтралітет Швейцарії у рамках трьох методологічних підходів, варто наголосити, що, по-перше, з позиції реалізму, нейтралітет визначається не як мета, а як засіб забезпечення безпеки цієї країни. По-друге, з неоліберальної ж точки зору, для Швейцарії важливим є розширення дво- та багатосторонньої співпраці (участь у РБ ООН, ОБСЄ, співпраця в рамках міжнародних програм НАТО та ін.), посилення ролі країни як міжнародного посередника тощо. По-третє, з позиції конструктивізму, нейтралітет є символом спільної ідентичності населення Швейцарії, національним символом держави, від якого її населення наряд чи відмовиться у найближчій перспективі.

Варто розуміти, що нейтралітет не є і не може бути статичним явищем. Як і будь-який політичний принцип, принцип нейтралітету може і має бути відкритим для змін та відповідного обговорення. Враховуючи повномасштабну війну на європейському континенті, перспективними видаються дослідження особливостей реалізації нейтральної політики Швейцарії, а також її співставлення з актуальною реальністю з точки зору співвідношення силових потенціалів (реалізм), реалізації інтеграційних взаємодій (неолібералізм), втілення ідентичності (конструктивізм) у змінній великою війною міжнародній системі.

ЛІТЕРАТУРА/REFERENCES

- Ammann, K., Schaufelberger, P. (2021). How neutral is Switzerland, really? *Swissinfo.ch*. Retrieved from https://www.swissinfo.ch/eng/focus-page-foreign-policy_how-neutral-is-switzerland--really-/45810276.
- Barash, Yu., Yizhak, O., Mernikov, H., Shevtsov, A. (Eds.). (2002). *European Neutrality and the Uncertainty of Ukraine*. [In Ukrainian]. Dnipropetrovsk: DF NISD.
- Bondolfi, S., Kamel, D. (2021). Die Schweiz und ihre Neutralität stehen vor grossen Herausforderungen. *Swissinfo.ch*. Retrieved from <https://www.swissinfo.ch/ger/-die-schweiz-und-ihre-neutralitaet-stehen-vor-grossen-herausforderungen-/46298838>.
- Dyrda, A. (2015). Peculiarities of the formation of neutrality in the foreign policy of European countries. [In

Ukrainian]. *Actual Problems of International Relations*, 125 (1), 53-66. Retrieved from <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2659/2363>.

Erdnieva, O. (2014). The Principle of Neutrality in Switzerland's Foreign Policy. [In Ukrainian]. *Proceedings of the Petro Mohyla Black Sea State University, the Branch of the Kyiv-Mohylian Academy, Seria: History*, 241 (229), 74-79.

Federal Constitution of the Swiss Confederation. (2021). Retrieved from <https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/1999/404/20210101/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-1999-404-20210101-en-pdf-a.pdf>.

Goetschel, L. (1999). Neutrality, a Really Dead Concept? *Cooperation and Conflict*, 32(2), 115-139. <https://doi.org/10.1177/00108369921961807>.

Käser, M. (2020). Ambiguities of neutrality. *Center for Security Studies*. Retrieved from <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/94685/pdf>.

Morris, K., White, T. J. (2011). Neutrality and the European Union: The Case of Switzerland. *Journal of Law and Conflict Resolution*, Vol. 3(7), 104-111. Retrieved from <http://www.academicjournals.org/JLCR>.

Ojanen, H. (Ed.). (2003). *Neutrality and non-alignment in Europe today*, Espoo: The Finnish Institute of International Affairs. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/10696/fiia_neutrality.pdf.

Pauchard, O. (2015). Le jour où la Suisse est devenue neutre. *Swissinfo.ch*. Retrieved from https://www.swissinfo.ch/fre/politique/bicentenaire_le-jour-o%C3%B9-la-suisse-est-devenue-neutre/41319764.

Petrov, I. (2019). Marginal Notes for The Doctrine of Ignazio Cassis. [In Russian]. *Swissinfo.ch*. Retrieved from <https://bit.ly/3Etc9Fe>.

Rudnitskyi, I., Hrytsai, P., Holopatiuk, L., Horbatiuk, A. (2013). The Impact of the Neutrality Policy of European Neutral Countries on the Transformation of Military Cooperation Tasks of Their Armed Forces. [In Ukrainian]. *Proceedings of the Center for Military and Strategic Studies of the National Defense University of Ukraine*, 1(47), 82-89.

Shveitser, V. (Ed.). (2009). *The States of the Alpine Region and the Benelux Countries in a Changing Europe*. [In Russian]. Moscow: Ves'mir.

Swiss Candidacy for UN Security Council Moves Ahead. (2020). *Swissinfo.ch*. Retrieved from <https://www.swissinfo.ch/eng/swiss-candidacy-for-un-security-council-moves-ahead/46130836>.

Ukraine is a Long-Term Priority of Switzerland's Foreign Policy. (2019). [In Russian]. *Swissinfo.ch*. Retrieved from <https://bit.ly/3BotcGv>.

White Paper on Neutrality. Annex to the Report on Swiss Foreign Policy for the Nineties of 29 November 1993. (1993). *Center for Security Studies*. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/14853/rp_931129_neut1993_e.pdf.